

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Plastik Kulplu Kandil

Zerrin AYDIN TAVUKÇU (*)

Emine GÜLÜNAY (**)

Öz: : İnsanoğlunun ateşi kullanabilme ve aydınlatma özelliğinden faydalanma çabalarından doğan, günümüzde yerini modern araçların aldığı kandiller antik çağ insanının hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Kısaca ateşin ehlileştirildiği bir nesne olarak tanımlayabileceğimiz kandiller, başlangıçta küçük ve basit kaseler şeklindeyken zamanla yerlerini daha gelişmiş ve kullanışlı biçimlere bırakmış, sanatın ve teknolojinin ilerlemesiyle kullanıldıkları dönemlerin geleneklerine bağlı kalarak çeşitli motifler ve figürlerle bezenmişlerdir. Bu çalışmada, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesine satın alma ya da müze kurtarma kazıları sonucunda kazandırılmış, kalıp tekniğiyle yapılan, bir grup plastik kulplu kandilin tanıtılması amaçlanmıştır. Müzedeki kandiller Anadolu ya da Anadolu dışından ele geçmiş ve Dünyanın çeşitli müzelerinde yer alan benzer örnekler yardımıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiş; yapım teknikleri, kullanım biçimleri ve yapım tarihleri açısından değerlendirilerek Doğu Roma (Bizans) Dönemine tarihlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aydınlatma Araçları, Pişmiş Toprak Kandil, Plastik Kulplu Kandil

A Group of Plastic Handled Oil Lamps from Afyonkarahisar Archaeology Museum

Abstract: Emerged from the attempts of humanbeing on using fire and getting benefit of its enlightenment feature pottery oil lamps, which are replaced by modern tools in today's world, has great importance in ancient people's life. Briefly, while pottery oil lamps, which can be described as an object which tames fire, were in the shape of small and simple bowls at first, they left their places to more developed and more practical models in time and bounding on the progress in art and technology they were decorated by various motifs and figures depending on the traditions of the terms during which they were used. In this study, it is aimed to introduce a group of plastic handled oil lamps created using formwork technique and conferred to Afyonkarahisar Archeology Museum after having been found during the purchasing and museum saving excavations. The oil-lamps in the museum were obtained either from Anatolia or from out of Anatolia and were analyzed comparatively by using similar examples located in various museums of the world; they were evaluated by focusing on their creation technique and dates and were dated to East-Rome (Byzantine) period.

Keywords: Enlightenment Tools, Terra-cota Oil Lamp, Plastic Handled Oil Lamp

*) Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü (e-posta: ztavukcu@atauni.edu.tr)

**) Yüksek Lisans Öğrencisi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (e-posta: eminegulunay@gmail.com)

Makale Geliş Tarihi: 16.01.2018

Makale Kabul Tarihi: 20.12.2018

I. Giriş

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de aydınlatma insan hayatı için oldukça önemliydi. Şu anda modern aletlerin sağladığı bu görevi geçmişte kandiller üstlenmiştir. Bu nedenle büyüleyici ve göz kamaştırıcı ışığından yararlanan kandiller, insanlığın hayatında önemli bir yer tutmuş ve en temel ihtiyaçlarından biri olmuştur. Kandiller aydınlatmanın yanı sıra mezar hediyeleri, adak eşyaları, kehanet gibi çok çeşitli alanlarda kullanılmıştır (Brooner, 1930: 3; Bailey, 1972: 11-12; Günay Tuluk, 1996: 9; Çokay, 1998: 23-26; Öztürk, 2003: 20; Aydın Tavukçu, 2007: 120; Metin, 2012: 16 vd). Bu bağlamda, kandiller kullanıldığı devrin özelliklerini, sanatını, ekonomik şartlarını en iyi şekilde yansıtan ve bizlere tarihleme konusunda oldukça net bilgiler veren arkeolojik buluntular arasında yer alır.

Antik Dönem’de pişmiş toprak kandillerin yapımında üç farklı teknik kullanılmıştır. Bunlar; elde şekillendirme, çarkta şekillendirme ve kalıp tekniğidir* (Walters, 1914: XVIII; Bailey, 1972: 13; Günay Tuluk, 1996: 12; Çokay, 1998: 13-17; Öztürk, 2003: 27-29; Aydın Tavukçu, 2007: 121; İnanan, 2007: 50; Metin, 2012: 24-27). Kalıpla kandil yapabilmek için iki tür kalıp kullanılmaktaydı. Bunlardan model olarak da tanımlanan, “Patris” denilen kalıp tam bir kandil formunda ve pozitif şekilde hazırlanırdı (Howland, 1958: 210, Pl. 54. 814; Fitch-Goldman, 1994: 45; Bailey, 1975: 63, Pl. 20, Q 105; Radt, 1986: 47; Günay Tuluk, 1996: 14; Bailey, 1972: 13; İnanan, 2007: 50-52; Metin, 2012: 24-25). Sertleşinceye kadar pişirilir ve oldukça fazla sayıda matris çıkarılabilirdi (Perlzweig, 1961: 195-196, Pl. 45, 2864-2879; Bailey, 1975: 105, Pl. 34, Q 181; Radt, 1986: 45; Çokay, 1998: 13; Aydın Tavukçu, 2007: 121; İnanan, 2007: 51). Negatif olarak hazırlanmış, “Matris” ise, kandilin alt ve üst kısımlarını oluşturacak şekilde, birbirinden ayrı iki parçadan oluşmaktadır (Bailey, 1972: 13; Radt, 1986: 46, Abb. 14; Fitch-Goldman, 1994: 44, Fig. 12; Çokay, 1998: 13-14, Resim 17-18; Öztürk, 2003: 27-28; Aydın Tavukçu, 2007: 121; İnanan, 2007: 51; Metin, 2012: 25). Alt ve üst kalıplardan yapılan kandil gövdeleri, kalıp içinde ya da kalıptan çıkarıldıktan sonra yapıştırılmaktadır. Kalıp parçalarının birleşme yerlerindeki eksiklikler ya da fazlalıklar kil ıslakken metal ya da ahşap bir alet ile düzeltilirdi. Discus deliği, fitil deliği ve hava delikleri kesilerek ya da metal aletler kullanılarak açılırdı (Bailey, 1972: 14; Fitch-Goldman, 1994: 45; Çokay, 1998: 14; Öztürk, 2003: 28; Aydın Tavukçu, 2007: 121; İnanan, 2007: 51; Metin, 2012: 25). Kulp ve tutamaklar elle ya da kalıpla şekillendirilir, kulbun ekleneceği yer pürüzlü hale getirilir ve fırınlanma öncesinde kandile eklenirdi (Çokay, 1998: 14, Resim 19 a-b). Elle sürme, fırça ya da daldırma gibi yöntemlerle

* Kalıpla kandil üretiminde sadece pişmiş topraktan değil aynı zamanda alçıdan yapılmış kalıplar da kullanılmıştır. Kalıbın alçıdan olduğu, kandil üzerinde görülen hava kabarcığı izlerinden anlaşılmaktadır. Ancak bu tür kalıplar dayanıksız oldukları için çok az sayıda ele geçmişlerdir. Bkz. Radt, 1986: 45, 47, Abb. 11.

boyanan veya sırlanan kandiller serin bir yerde kurumaya bırakılır daha sonra fırınlanır (Bailey, 1972: 14-15; Fitch-Goldman, 1994: 45; Metin, 2012: 26-27).

Eserlerimiz, İç Batı Anadolu'da kavşak bir noktada yer alan ve zengin bir tarihi geçmişe sahip olan Afyonkarahisar ilinde, bölgenin zengin kültür tarihini yansıtan, Kalkolitik Çağ'dan Bizans Çağı'na kadar olan koleksiyonlarıyla öne çıkan Arkeoloji Müzesi'ne satın alma ya da müze kurtarma kazıları sayesinde kazandırılmıştır. Bu çalışma kapsamında incelenen kalıp tekniğiyle yapılmış kandillerden dördü insan başı (antropomorfik) üçü hayvan başı (zoomorfik) şeklinde stilize işlenmiş plastik kulba sahiptir. Bir örneğin kulbu palmet bir örnek ise Hristiyanlık dini ile ilgili bir sembol olan haç motifi ile süslenmiştir. Kandillerin genel özelliklerine bakılacak olursa; hepsinin de oval bir gövdeye sahip olduğu görülür. Basık ve yayvan bir yağ haznesine sahip kandillerde discusun hafifçe çukurlaştırıldığı ve bu alanda neredeyse burun ucundaki fitil deliği ile eşit genişlikte olan doldurma deliğine yer verildiği görülmüştür. Kat. No. 5 hariç diğer örneklerde discus üzerinde kabartma çizgilerle yapılmış basit süslemeler bulunmaktadır. Discus deliğini çevreleyen plastik banttıan hemen sonra omuz başlamaktadır. Elimizdeki örneklerin bazılarında omuz profilleri üzerinde, dikey ya da eğik, kabartma kısa çizgilerle yapılmış çizgisel bir süsleme bulunmaktadır. Kat. No. 1 hariç bütün örneklerde discusun etrafı kabartma iki daire ile çevrelenmiştir. Yuvarlak formulu olan burun ucunun ince plastik bir bantla kuşatıldığı görülür. Kat. No. 3-4-6-7-8 ve 9'da discusun dışındaki bant buruna yakın kısımda sona ererken, içteki bant burun deliğini çevrelemektedir. Kat. No. 2'de ise burun dışındaki bantın uzantısıdır. Kat. No. 5 hariç bu çizgiler burun ucuna kadar ilerleyip fitil deliğini de içine alacak şekilde yapılmıştır. Kat. No. 1,3 ve 9 dışındaki diğer örneklerde görülen is izleri kandillerin en azından bir kez yakılarak kullanıldığını göstermektedir. Bütün örneklerimiz halka kaide ile sonlanırken Kat. No. 6 düz bir tabanla yere oturmaktadır.

II. Antropomorfik Kulplu Kandiller

Değerlendirilen örnekler içerisinde yer alan bu tipe sahip kandillerin en büyük özelliği kulplarının stilize insan başı şeklinde yapılmış olmasıdır (Hayes, 1992: 86, Pl. 21. 64-65; Dağlı, 2008: 46-47, Kat. No. 227-228, Lev. 58, 240-241, LXXIII-LXXIV, Şekil 513-514). İlk örneğimiz olan Kat. No. 1 (Çizim: 1, Resim: 1), devetüyü renkli bir hamurdan şekillendirilmiştir. Yüzdeki uzuvların net olarak belli olmadığı eserde göz bebeği, yuvarlak gözün ortasında nokta (kabara) şeklinde işlenmiştir. Burun gözlerin ortasında dik bir şekilde ve kabaca bırakılmıştır. Ağız düz bir çizgi şeklinde ve dudaklar oldukça etli verilmiştir. Figürün boynundaki halka şekillerinden anladığımız kadarıyla bu kısmı bir kolye süslemektedir. Kolyeden yola çıkılarak bu betimin bir kadın olduğu kanaati oluşmuştur. Hafifçe çukurlaştırılan discusun merkezinde yuvarlak bir doldurma deliği yer alır. Discus üzerinde iki yanda bulunan iç içe halka dairesinden oluşan motifin etrafında sağlı sollu dalgalı parantez şeklinde çizgisel desenler görülmektedir. Aynı süslemeler eğimli omuz üzerinde de işlenmiştir. Geniş ve yayvan burnun altında fitil deliği yukarı doğru çekilmiştir. Bu eser geniş halka kaide ile sonlandırılmıştır.

Kat. No. 2 (Çizim: 2, Resim: 2)'de insan başı şeklinde verilen kulbun yüzü oldukça sematiktir. Yuvarlak yüzde gözler nokta şeklinde kabartılırken ağız düz bir çizgi olarak

bırakılmıştır. Başında üst tarafı yuvarlatılmış polos benzeri uzun bir şapka bulunur. Şapkanın ön tarafı dikine, düz çizgiler ile hareketlendirilmiştir (Bernhard, 1955: Tabl. XCV, Nr. 339; Hayes, 1992: 86, Pl. 21. 65; Topoleanu, 2016: 115, DA 16). Hafif çukurlaştırılmış diskusta doldurma deliği neredeyse kandilin fitil deliği ile eşittir. Bu doldurma deliğinin hemen etrafında uçları içe kıvrık yürek şekilli bir desen yer almaktadır (Bernhard, 1955: Tabl. XCV, Nr. 339; Hayes, 1992: 88, Pl. 24. 114; Şpehar, 2010: 93, Taf. XVI. 365). Bu spiralli motifin devamı discussun etrafını saran ilk halkayı oluşturmaktadır. Omzu üzerinde ise dalgalı çizgisel desen içinde kabartma noktalar yer almaktadır (Miltner, 1937: 105, Taf. X. 1869-1870). Devetüyü renkli bir hamurdan biçimlendirilen Kat. No. 2 de Kat. No. 1'deki gibi küçük halka kaide ile sona ermektedir.

Devetüyü renkli hamura sahip Kat. No. 3 (Çizim: 3, Resim: 3) ve 4 (Çizim: 4, Resim: 4) bir önceki kandilde olduğu gibi şematik bir antropomorfik kulba (Topoleanu, 2000: 183, 185, 349, 350, Pl. LVII, LVIII, 463, 470, 472) sahiptir. Kat. No. 3'de yuvarlak gözlerin ortasında gözbebekleri kabartma noktalar halinde belirtilmiştir. Kalın birleşik şekilde yapılan kaşları yay görünümündedir. Burnu geniş ve yayvan verilmiş, dudaklar ise hafif aralı betimlenmiştir. Kat. No. 4'ün Kat. No. 3'den farklı olan noktası gözlerin badem şeklinde işlenmiş olması ve başında bir stephanenin bulunmasıdır (Petković-Tapavić-Ilić-Andelković Grašar, 2015: 82, Fig. 4). Her iki örnekte fitil deliği ile neredeyse eş genişlikte olan discuss deliğinin etrafında, çizgilerle oluşturulan palmet motifi bulunmaktadır. Aynı motif Kat. No. 8'de de görülmektedir. Eğimli olan omuz üzerinde ise kısa kabartma şeklinde yapılmış dikey çizgiler mevcuttur. Burun üzerinde yuvarlak orta genişlikte yapılmış fitil deliği bulunmaktadır ve örneklerimiz küçük halka kaide ile sona ermektedir.

III. Zoomorfik Kulplu Kandiller

İncelenen eserler içerisinde üç örnekle temsil edilen bu tip kandillerin en belirgin özelliği kulplarının hayvan başı (koç) şeklinde yapılmış olmasıdır (Iconomu, 1976: 136, Fig. 1; Hayes, 1992: 86-87, Pl. 22. 66-68).

Kiremit renkli hamurdan şekillendirilen Kat. No. 5 (Çizim: 5, Resim: 5), zoomorfik kulplu kandiller içerisinde yer alan diğer örneklerden biraz farklıdır (Topoleanu, 2000: 188, 352, Pl. LX. 485). Oldukça dar işlenen discussun etrafı kabartma iç içe iki daire ile çevrelenmiştir. Fakat bu kabartma çizgiler kandilin burnuna kadar devam etmez, sadece discuss çevresini sınırlandırmaktadır. Discussun tam merkezinde yuvarlak doldurma deliği yer alır. Öne doğru uzayan burun ucunda fitil deliği bulunmaktadır. Eğimli omuz üzerinde tam olarak okunmayan bir yazıt vardır. Kandilimiz halka kaide ile sonlandırılmıştır.

Kat. No. 6 (Çizim: 6, Resim: 6)'nın discussu üzerinde çarkıfelek motifi yer almaktadır (Şpehar, 2010: 92, Taf. XV. 356). Bu motifin tam merkezinde doldurma deliği bulunurken geniş burnun ucunda yuvarlak fitil deliği görülmektedir. Geriye doğru kıvrılan kalın boynuzlu bir koç başını anımsatan zoomorfik kulp (Iconomu, 1976: 136; Fig. 1; Hayes, 1992: 86-87, Pl. 22, 66-68) oldukça yüzeysel işlenmiştir. Kiremit renkli hamurdan yapılan Kat. No. 6 düz bir tabana oturmaktadır.

Zoomorfik kulplu kandiller grubunda incelenen ve belirgin boynuzları ile dikkat çeken bir diğer örnek Kat. No. 7 (Çizim: 7, Resim: 7)'dir. Boynuzları spiral bir yapı sergileyen koçun başındaki tüyler dikey çizgiler halinde işlenmiştir. Daire şeklinde yapılan gözlerde gözbebekleri de ayrıca belirtilmiştir. Kandilin discusu üzerinde kabartma bitkisel motifler (Bernhard, 1955: Tabl. XCV, Nr. 338; Hayes, 1992: 87, Pl. 22. 70) yer alırken, eğimli omuz üzerinde Kat. No. 3, 4 ve 9'da gördüğümüz gibi dikine işlenmiş kısa çizgiler bulunmaktadır. Kiremit renkli hamurdan biçimlendirilen kandilimiz gruptaki diğer örneklerde olduğu gibi halka kaide ile son bulmaktadır.

IV. Palmet ve Haç Kulplu Kandiller

Açık devetüyü renkli hamurdan şekillendirilen Kat. No. 8 (Çizim: 8, Resim: 8)'in discusunun üzerinde kısa yatay kabartma çizgiler halinde düzenlenmiş palmet motifi bulunmaktadır. Omuz üzerinde kısa eğik kabartma çizgiler yer almaktadır. Palmet şeklindeki kulpta (Hayes, 1992: 87, Pl. 22.69-70; Topoleanu, 2000: 351, Pl. LIX, 478) discustaki motif tekrar edilmiştir. "V" şeklinde kabartma çizgilerden oluşan kulbu alttan destekleyen çizgiler discusu çevreleyen ikinci bandın devamı olup buruna yakın yerde sona ermektedir.

Kat. No. 9 (Çizim: 9, Resim: 9), oval formlu bir gövdeye sahiptir. Basık hazneli olan yuvarlak discusu üzerinde tıpkı Kat. No. 6'da olduğu gibi çarkıfelek motifi yer alır (Şpehar, 2010: 92, Taf. XV. 356; Schoolman, 2012: 195, 206, 209, SF6614-No. 14). Discus etrafında çift sıra kabartma halkalar mevcuttur. Bu kabartma halkalar discus ve burun arasını birbirine bağlayarak dar bir kanal oluşturur. Eğimli omuz üzerinde kabartma şeklinde kısa çizgilerin bulunduğu eserde fitil deliği nispeten daha geniştir. Kandilin üçgen kulbunun ortasında kabartma malta haçı (Brooner, 1930: 110, Fig. 52; Bernhard, 1955: Tabl. XCVI, Nr. 340; Hayes, 1992: 87, Pl. 22. 71; Schoolman, 2012: 195, 206, 209, SF6614-No. 14) bulunurken, köşelerinde küçük volütler yer alır. Devetüyü renkli hamura sahip eserimiz küçük halka taban ile sonlanır.

V. Değerlendirme ve Sonuç

İncelediğimiz örneklerin tamamı yaklaşık aynı tarihlerden olduğu için her birini tek tarihlemek yerine grubun hepsi için aşağıda verilen örnekler doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Oval gövdeleri, keskin profilli omuzları, içbükey çizgilerle uzatılan kanallı burunları ile karakteristik bir form sergileyen British Museum örnekleri (Bailey, 1988: 398) ve Afyonkarahisar Müzesi örnekleri arasında büyük oranda benzerlik görülmektedir. British Museum'da korunan bu eserlerin kulplarında insan, hayvan, palmet ya da haç motiflerine yer verilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen eserlerin İconomu Tip XXXIII olarak bilinen formu düşünüldüğünde en yakın benzerlerinin Trakya'nın piskoposluk bölgesi Moesia'da bulunduğu ve bunların Bailey tarafından MS 550-650 yıllarına tarihlendirildiği görülmüştür (Bailey, 1988: 398). Yine aynı form özellikleri gösteren kandilleri Bernhard (Bernhard, 1955: Tabl. XCV-XCVI) ve Miltner (Miltner, 1937: 104, Taf. VII-VIII) MS 4-5. yy.'a verirken, Oziol (Oziol, 1977: 253, 270-271, Pl. 45. 819-821) antropomorfik kulplu kandiller için MS 4-6. yy. tarihini önermiştir. Benaki

Müzesi'nde bulunan ve MS 6. yy.'a tarihlenen antropomorfik kulplu bir örnek, Dobbins (Dobbins, 1977: 283, 360) tarafından uzatılmış tipli, yüksek geniş kulplu ve kanallı kandiller grubunda incelenmiş ve Tip 21 başlığı altında değerlendirilmiştir. Hadrianoupolis Surları Kurtarma Kazısı'nda da aynı form özelliklerine sahip antropomorfik kulplu kandiller, Tip 19 başlığı altında incelenerek MS 5-7. yy.'lara verilmiştir (Dağlı, 2008: 46-49, Kat. No. 227-235). Troesmis'de bulunan bir örnek (Topoleanu, 2016: 115, DA 16) diskus bezemesi ve kulptaki insan başının işlenişi açısından Kat. No. 2 ile oldukça pareldir. Troesmis buluntusu için MS 6. yy. tarihi uygun görülmüştür. Kat. No. 4 ile formu, diskus bezemesi ve kulptaki insan başının işlenişi açısından birebir benzeyen bir örnek Sırbistan'da Mokranjske Stene'de bulunur (Petković-Tapavićki-Ilčić-Andelković Grašar, 2015: 82, Fig. 4). Bu örnek de Troesmis buluntusu ile çağdaştır. Topoleanu, (Topoleanu, 2012: 193; Topoleanu, 2016: 90) Bizans, Balkan, Justiniane, Tuna ve Saraçhane tipi olarak bilinen yürek şekilli kandillerin prototiplerinin MS 5. yy'dan beri Anadolu'nun Ephesos ve Miletos kentlerinde üretildiğini belirtmiştir. Paul Getty Müzesi'nde yer alan MS 6. ve 7.yy.'a tarihlenen Anadolu kaynaklı ve buluntu yeri bilinmeyen bazı örnekler (Bussière and Lindros Wohl, 2017: 399-401, Res. 544-547) gövde ve burun formu nedeniyle bizim örneklerimizden ayrılrsa da antropomorfik kulplara sahip olmasıyla benzerlik taşımaktadır. Zoomorfik kulplu örnekler içerisinde incelenen Kat. No. 5'in form, diskus ve kulp açısından bire bir benzeri (Topoleanu, 2000: 188, 352, Pl. LX. 485) Halmyris'de bulunmuş ve Topoleanu tarafından MS 7. yy'a verilmiştir. Bernhard (Bernhard, 1955: Tabl. XCV, Nr. 338) tarafından değerlendirilen zoomorfik kulplu bir kandil, formu, diskus bezemesi ve kulptaki koç başının işlenişi açısından Kat. No. 7 ile büyük bir uyum içerisindedir. Halmyris buluntusu bir başka örnek (Topoleanu, 2000: 187, 351, Pl. LIX, 478) Kat. No. 8'de yer alan palmet kulplu tek örneğimiz ile form özellikleri ve kulp işlenişi açısından paralellik gösterir. Chersonesos Devlet Müzesi'nde korunan ve kulbunda Hristiyanlık diniyle ilgili haç motifi taşıyan kandiller (Zhuravlev, 2014: 279-281, 1-3), form özellikleri açısından düşünüldüğünde Afyonkarahisar Müzesi örnekleriyle ortak yönler taşımaktadır. Bu tipi sergileyen kandillerin daha çok Romanya, Bulgaristan gibi Karadeniz'e kıyısı olan arkeolojik yerleşmelerde ve Anadolu'da (İstanbul) bulunduğunu ifade eden Zhuravlev, Chersonesos örneklerinin MS 6. ve 7. yy.'lardan olabileceğini bildirir (Chrzanovski-Zhuravlev, 1998: 171-173, Kat. No. 109-110; Topoleanu, 2016: 90). Haç motifli kulpa sahip tek örneğimiz olan Kat. No. 9 ile tıpatıp benzer bir başka örnek (Schoolman, 2012: 195, 206, 209, SF6614-No. 14) yine Afyonkarahisar Müzesi'nde bulunur. Bu kandil Schoolman tarafından Erken Bizans Dönemi'ne verilmiştir. Kulbu Hristiyanlık ile ilgili bir sembol taşıyan diğer bir eser (Topoleanu, 2000: 186, 351, Pl. LIX. 474) için Topoleanu, MS 6-7. yy tarihini uygun görür. Aynı forma sahip İstanbul Saraçhane buluntuları ise Hayes tarafından Tip 11 başlığı altında sınıflandırılmış ve MS 6. ve 7.yy.'a tarihlenmiştir (Hayes, 1992: 83).

Bailey (Bailey, 1988: 398), bu tip kandillerin ana üretim yerini bulmanın mümkün olmadığını fakat benzer örneklerin Bulgaristan'da olduğunu belirtmiştir. Balchik yakınlarındaki Kranevo'da Justinian Dönemi'ne tarihlenen bir kalenin kulesinde bulunan 36 adet kandil kalıbından bu tipin kökenlenmiş olabileceğini, olası bir üretim

kaynağının Tomis ya da kesin olmamakla birlikte Tuna'nın kıyısında Oltina'da olduğunu ifade etmiştir. Sırbistan'ın doğusu Pontes'de kulbu kadın başıyla süslenmiş bir kandil MS 6. yy'a verilmiştir (Petković-Tapavićki-Ilčić-Andelković Grašar, 2015: 79-89). Špehar (Špehar, 2010: 91-93, Taf. XV. 355-356, XVI. 365) ve Vitelli (Vitelli, 1982: 196-199) tarafından "Balkan Tipi" adı altında değerlendirilen bu tip kandiller için belki de en iyi kanıt MS 625-626'daki Bodrum Yassı Ada Batığı'ndaki varlıklarıdır. Bulgaristan'ın kuzeyinde bulunan Sodobsko-Kale'de Justinian ve Maurice Tiberius Dönemi'ne tarihlenen sikkeler ile birlikte bulunması tarihlendirme konusundaki bir başka kanıttır (Bailey, 1988: 398). Bu nedenle benzer örnekler yardımıyla yukarıda incelenen Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan eserlerimizi MS 6. yy. ortaları ile 7. yy. ortalarına tarihlendirmek mümkündür.

Kaynaklar

- Aydın Tavukçu, Z. (2007). Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bailey, D. M. (1972). Greek and Roman Pottery Lamps, Oxford.
- Bailey, D. M. (1975). Catalogue of the Lamps in the British Museum I. Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps, London.
- Bailey, D. M. (1988). Catalogue of the Lamps in the British Museum III. Roman Provincial Lamps, London.
- Bernhard, M.L. (1955). Lampki Starozytne, Warsaw.
- Broneer, O. (1930). Terracotta Lamps, Corinth Vol. IV, No. 2, Cambridge.
- Bussière, J. and Lindros Wohl, B. (2017). Ancient Lamps In The J. Paul Getty Museum, Los Angeles.
- Chrzanovski, L. – Zhuravlev, D. (1998). Lamps from Chersonesos In The State Historical Museum-Moscow, Roma.
- Çokay, S. (1998). Antik Çağda Aydınlatma Araçları, İstanbul.
- Dağlı, G. (2008). Hadrianoupolis Surları Kurtarma Kazısında Bulunan Roma ve Bizans Dönemi Kandilleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dobbins, J. (1977). Terrakotta Lamps of The Roman Province of Syria Vol. 2, London.
- Fitch, C. R.-Goldman, N. W. (1994). Cosa: The Lamps, Memoirs of the American Academy in Rome, Vol. 39, Roma.
- Günay Tuluk, G. (1996). İonia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem Kandiller (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hayes, J. W. (1992) Excavations At Saraçhane In Istanbul Vol.2, Princeton.

- Howland, R. H. (1958). *Greek Lamps and Their Survivals*, The Athenian Agora Vol. 4, New Jersey.
- Iconomu, C. (1976). *Descoperiri De Tipare De opaite La Tomis, Pontica IX*, Constanta, s. 135-146.
- İnanan, F. (2007). "İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil" *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı, XVI/1, İzmir, s. 49-65.
- Jankovic, D. (1981). *La Partie Danubienne De La Region D'Aquis Au VI è Et Au Debut Du VII è Siecle*, Beograd.
- Metin, (2012). *Kibyra Kandilleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- Miltner, F. (1937). "Das Cömeterium der Sieben Schlöfer", *Forschungen in Ephesos IV-2*, Baden, s. 96-227.
- Oziol, T. (1977). *Les Lampes Du Musee De Chypre Salamine de Chypre VII*, Paris.
- Öztürk, N. (2003). *Kyzikos Kandilleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- Perlzweig, J. (1961). *Lamps of the Roman Period First to Seventh Century After Christ*, The Athenian Agora Vol. 7, New Jersey.
- Petković, S.-Tapavićki, M. -Ilić-Andelković, J. (2015). *A Portrait Oil Lamp from Pontes- Possible Interpretations And Meanings Within Early Byzantine Visual Culture*, Belgrade.
- Radt, W. (1986). "Lampen und Beleuchtung in der Antike", *Antike Welt* 17/ 1, s. 42-58.
- Schoolman, E. (2012). "Middle Imperial, Late Roman, and Early Byzantine Terracotta Oil Lamps: 2002–2005" *Amorium Reports 3: The Lower City Enclosure Finds Reports and Technical Studies*, İstanbul, s. 193-215
- Špehar, P. (2010). *Materijalna Kultura Iz Ranovizantijskih Utvrđenja U Đerdapu*, Beograd.
- Suceveanu, A. (1982). *Les Thermes Romains, Histria VI*, Bucarest.
- Topoleanu, F. (2000). *Ceramica Romană și-romano-bizantină de la Halymris (sec. I – VII d.Ch.)*, Tulcea.
- Topoleanu, F. (2012). *The Ancient Oil Lamps from the Collection of Prahova County History and Archaeology Museum – Ploiești, Ploiești*.
- Topoleanu, F. (2016). *Lamps from Troesmis, Troesmis A Changing Landscape. Romans And the Others in the Lower Danube Region in the First Century BC-Third Century AD Proceedings of an International Colloquium Tulcea, 7th- 10th of October 2015*, Cluj-Napoca, s. 63-116.

- Vitelli, Karen D. (1982). *The Lamps, Yassı Ada Volume 1, A Seventh-Century Byzantine Shipwreck, Texas*, s. 189-201.
- Walters, H. B. (1914). *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum, London*.
- Zhuravlev, D. (2014). "On One Type of Early Byzantine Lamps from Chersonesos" *Slavs and Other Languages...Anniversary Of Natalia Hermanian Non-Chain, Moscow*, s. 277-281.

Katalog

Katalog No: 1 Çizim: 1 Resim: 1

Müze Envanter No: 5374

Müze Geliş Şekli: Satın alma

Ölçüleri Uz: 11 cm Gen: 6.9 cm Yük: 5.8 cm

Hamur/Astar: Devetüyü/Kızıl Kahve Karışım: Kum Fırınlama: İyi

Tanım: Oval gövde, oval discus ortasında yuvarlak doldurma deliği, eğilimli omuz üzerinde parantez şeklinde dalgalı çizgiler, köprülü yuvarlak burun, insan (kadın) başı şeklinde kulp, geniş halka kaide.

Benzer Örnekler: Bernhard, 1955: Tab. XCV, Nr. 339; Oziol, 1977: 253, 270-271, Pl. 45. 819-821; Suceveanu, 1982: 117, Pl. 16.10; Bailey, 1988: 399, Q 3229; Hayes, 1992: 86, Pl. 21.64-65; Dağlı, 2008: 46-49, Kat. No. 227-235, Lev. 58-60, 240-247, LXXIII-LXXIV, Şekil 513-21; Topoleanu, 2016: 115, DA 16.

Katalog No: 2 Çizim: 2 Resim: 2

Müze Envanter No: 5383

Müze Geliş Şekli: Satın alma

Ölçüleri Uz: 9.8 cm Gen: 6.8 cm Yük: 5.3 cm

Hamur/Astar: Devetüyü/Kahverengi Karışım: Kum, Mika Fırınlama: İyi

Tanım: Oval gövde, basık ve yayvan yağ haznesi, oval discus üzerinde uçları kıvrık yürek şekilli motif, eğimli omuz üzerinde içleri nokta bezemeli dalgalı çizgiler, köprülü yuvarlak burun, insan başı şeklinde kulp, küçük halka kaide.

Benzer Örnekler: Bernhard, 1955: Tab. XCV, Nr. 339; Oziol, 1977: 253, 270-271, Pl. 45. 819-821; Suceveanu, 1982: 117, Pl. 16.10; Bailey, 1988: 399; Q 3229; Hayes, 1992: 86, Pl. 21.64-65; Dağlı, 2008: 46-49, Kat. No. 227-235, Lev. 58-60, 240-247, LXXIII-LXXIV, Şekil 513-21; Topoleanu, 2016: 115, DA 16.

Katalog No: 3 Çizim: 3 Resim: 3

Müze Envanter No: 5427

Müze Geliş Şekli: Satın alma

Ölçüleri Uz: 9.8 cm Gen: 5.8 cm Yük: 4.8 cm

Hamur/Astar: Devetüyü/Gri Karışım: Kum Fırınlama: Orta

Tanım: Oval gövde, basık ve yayvan yağ haznesi, oval discus üzerinde palmet motifi, eğilimli omuzda kısa dik çizgiler, köprülü yuvarlak burun, insan başı şeklinde kulp, küçük halka kaide.

Benzer Örnekler: Bernhard, 1955: Tab. XCV, Nr. 339; Oziol, 1977: 253, 270-271, Pl. 45. 819-821; Suceveanu, 1982: 117, Pl. 16.10; Bailey, 1988: 399; Q 3229; Hayes, 1992: 86, Pl. 21.64-65; Dağlı, 2008: 46-49, Kat. No. 227-235, Lev. 58-60, 240-247, LXXIII-LXXIV, Şekil 513-21; Topoleanu, 2016: 115, DA 16.

Katalog No: 4 **Çizim:** 4 **Resim:** 4

Müze Envanter No: 6402

Müze Geliş Şekli: Seyit Gazi Kızılören Mağara Mezarı'ndan

Ölçüleri Uz: 7 cm **Gen:** 5.9 cm **Yük:** 2.3 cm

Hamur/Astar: Devetüyü/Krem **Karışım:** Kum, Mika, Kireç **Fırınlama:** İyi

Tanım: Oval gövde, basık ve yayvan yağ haznesi, oval discus üzerinde palmet motifi, eğilimli omuzda kısa dik çizgiler, köprülü yuvarlak burun, insan başı şeklinde kulplu, küçük halka kaide.

Benzer Örnekler: Bernhard, 1955: Tab. XCV, Nr. 339; Oziol, 1977: 253, 270-271, Pl. 45. 819-821; Jankovic, 1981: 245, Pl. XI.5; Suceveanu, 1982: 117, Pl. 16.10; Bailey, 1988: 398-399; Hayes, 1992: 86, Pl. 21.64-65; Dağlı, 2008: 46-49, Kat. No. 227-235, Lev. 58-60, 240-247, LXXIII-LXXIV, Şekil 513-21; Petković-Tapavički-Ilić-Andelković Grašar, 2015: 82, Fig. 4; Topoleanu, 2016: 115, DA 16.

Katalog No: 5 **Çizim:** 5 **Resim:** 5

Müze Envanter No: 6388

Müze Geliş Şekli: Satın alma

Ölçüleri Uz: 9 cm **Gen:** 5.4 cm **Yük:** 2.7 cm

Hamur/Astar: Kiremit rengi/Kiremit rengi **Karışım:** Kum, Mika, Kireç **Fırınlama:** İyi

Tanım: Oval gövde, basık ve yayvan yağ haznesi, iç içe iki daire ile çevrelenmiş yuvarlak discus, omuz üzerinde yazıt, ucu düz kesilmiş yuvarlak fitil deliği, koç başı şeklinde kulplu, küçük halka kaide.

Benzer Örnekler: Bernhard, 1955: Tab. XCV, Nr. 338; Iconomu, 1976: 136, Fig. 1; Bailey, 1988: 399, Q 3230; Hayes, 1992: 86-87, Pl. 22.66-68; Topoleanu, 2000: 188, 352, Pl. LX. 485.

Katalog No: 6 **Çizim:** 6 **Resim:** 6

Müze Envanter No: 5438

Müze Geliş Şekli: Satın alma

Ölçüleri Uz: 9.8 cm **Gen:** 5.4 cm **Yük:** 3.5 cm

Hamur/Astar: Kiremit/Krem **Karışım:** Kum **Fırınlama:** Orta

Tanım: Oval gövde, basık ve yayvan yağ haznesi, oval discus üzerinde çarkifelek motifi, eğimli omuz, köprülü yuvarlak burun, koç başı şeklinde kulplu, düz taban.

Benzer Örnekler: Bernhard, 1955: Tab. XCV, Nr. 338; Iconomu, 1976: 136, Fig. 1; Bailey, 1988: 399, Q 3230; Hayes, 1992: 86-87, Pl. 22.66-68.

Katalog No: 7 **Çizim:** 7 **Resim:** 7

Müze Envanter No: 5454

Müze Geliş Şekli: Seyit Gazi Kızılören Mağara Mezarı'ndan

Ölçüleri Uz: 9.8 cm **Gen:** 6.4 cm **Yük:** 4.8 cm

Hamur/Astar: Kiremit/Krem **Karışım:** Kum, Mika, Kireç **Fırınlama:** İyi

Tanım: Oval gövde, basık ve yayvan yağ haznesi, oval discus üzerinde kabartma şeklinde bitkisel motif, eğilimli omuzda kısa dik çizgiler, köprülü yuvarlak burun, koç başı şeklinde kulp, küçük halka kaide.

Benzer Örnekler: Bernhard, 1955: Tab. XCV, Nr. 338; Iconomu, 1976: 136, Fig. 1; Bailey, 1988: 399, Q 3230; Hayes, 1992: 86-87, Pl. 22.66-68.

Katalog No: 8 Çizim: 8 Resim: 8

Müze Envanter No: 5453

Müze Geliş Şekli: Seyit Gazi Kızılören Mağara Mezarı'ndan

Ölçüleri Uz: 9 cm **Gen:** 5.8 cm **Yük:** 4.8 cm

Hamur/Astar: Açık Devetüyü/Krem **Karışım:** Kum, Mika **Fırınlama:** İyi

Tanım: Oval gövde, basık ve yayvan yağ haznesi, oval discus üzerinde palmet motifi, eğilimli omuzda kısa eğik çizgiler, köprülü yuvarlak burun, palmet şeklinde kulp, orta genişlikte halka kaide.

Benzer Örnekler: Bailey, 1988: 399; Pl. 115, Q 3231-3232; Hayes, 1992: 87, Pl. 22.69-70.

Katalog No: 9 Çizim: 9 Resim: 9

Müze Envanter No: 6401

Müze Geliş Şekli: Satın alma

Ölçüleri Uz: 6.8 cm **Gen:** 5.9 cm **Yük:** 2.5 cm

Hamur/Astar: Devetüyü/Kızıl Kahve **Karışım:** Kum, Mika, Kireç **Fırınlama:** İyi

Tanım: Oval gövde, basık ve yayvan yağ haznesi, oval discus üzerinde çarkıfelek motifi, eğilimli omuz üzerinde kısa dik çizgiler, köprülü yuvarlak burun, üçgen kulp üzerinde haç motifi, küçük halka kaide.

Benzer Örnekler: Bernhard, 1955: Tabl. XCVI, Nr. 340; Bailey, 1988: 398-399, Pl. 115, Kat No. Q 3225-Q 3228; Hayes, 1992: 87-88, Pl. 22.71, Pl. 24.107-108; Chrzanovski-Zhuravlev, 1998: 171-173, Kat. No. 109-110; Zhuravlev, 2014: 280, 1-3; Topoleanu, 2016: 116, DA 17.

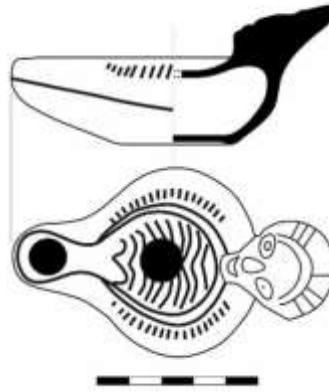
Çizim : 1, Kat. No. : 1

Çizim : 2, Kat. No. : 2

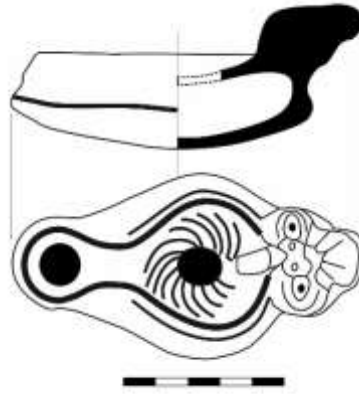
Çizim : 3, Kat. No. : 3

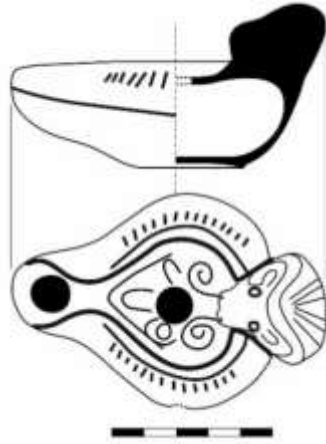
Çizim : 4, Kat. No. : 4

Çizim : 5, Kat. No. : 5

Çizim : 6, Kat. No. : 6

Çizim : 7, Kat. No. : 7

Çizim : 8, Kat. No. : 8

Çizim : 9, Kat. No. : 9

Resim : 1, Kat. No. : 1

Resim: 2, Kat. No. : 2

Resim: 3, Kat. No. : 3

Resim: 4, Kat. No. : 4

Resim: 5, Kat. No. : 5

Resim: 6, Kat. No. : 6

Resim: 7, Kat. No. : 7

Resim: 8, Kat. No. : 8

Resim: 9, Kat. No. : 9